

היבטים לשוניים בפרשת שפטים עד

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינוי משמעות בפרשת שפטים ובהפטרה ובראשון של כי-תצא

טז יח שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים: הפ"א והטי"ת בשווא נע. תִּתֶּן-לָךְ: געיה בתי"ו הראשונה	
טז כ נָתַן לָךְ: אין טעם נסוג אחור, כן הדבר גם בהמשך יז ב	
טז כא תַּעֲשֶׂה-לָךְ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק	
יז א כָּל דְּבַר רָע: טעם טפחא בתיבת כָּל, יש להקפיד על הפרדת שתי התיבות הנותרות	
יז ד וְהִגַּד-לָךְ: געיה בה"א	
יז ז תִּהְיֶה-בּוֹ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בבי"ת מדין דחיק	
יז ח לִנְגַע: הלמ"ד קמוצה	
יז י אֲשֶׁר יִבְחַר ה': טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר	
יז יב לְשָׂרָת: טעם נסוג אחור לשי"ן ותנועת הר"ש התקצרה לסגול	
יז יד וַיִּשְׁבְּתָה בָּהּ: טעם נסוג אחור לשי"ן, הבי"ת בראש התיבה השנייה בדגש חזק מדין אתי מרחיק	
יז טז לֹא-יִרְבֶּה-לּוֹ: במלרע, הלמ"ד האחרונה בדגש חזק מדין דחיק, אין לקרוא כאילו ההטעמה בבי"ת	
וכן הדבר גם בהמשך פס' יז. תִּסְפֹּן: יש להאריך מעט בתי"ו ובמלרע	
יז יח וְכָתַב לּוֹ: טעם נסוג אחור לכ"ף. מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: טעם טפחא בתיבת מִלִּפְנֵי	
יז יט וְקָרָא בּוֹ: טעם נסוג אחור לקו"ף	
יז כ הוּא וּבָנָיו: יש להקפיד על הפרדת התיבות, להשמיע שורק פעמיים, כן הדבר בהמשך יח ו	
יז ב לֹא-יִהְיֶה-לּוֹ: העמדה קלה ביר"ד הראשונה	
יז ה אֶת-הַדָּבָר הָרָע: הרע ברי"ש קמוצה	
יח ח חָלַק כְּחָלֶק: לאלו שאינם מבחינים בקריאתם בין קו"ף לכ"ף עליהם להיזהר לא להדביק את התיבות	
יח ט כְּתוּעָבָת: העי"ן בחטף פתח ולא בצירי ¹	
יח יא וַיִּדְעֻנִי: הי"ד בחירק חסר (אין לקרוא 'ואידעני') והדל"ת אחריה דגושה ובשווא נע	
יח יב כָּל-עֲשֵׂה אֱלֹה: טעם נסוג אחור לעי"ן	
יח יד אֶל-מַעֲנֵנִים: נו"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. נָתַן לָךְ: טעם נסוג אחור לנו"ן הראשונה. תִּשְׁמְעוּן: במלרע	
יח יט הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע: תיבת הָאִישׁ בפשטא, לא בקדמא כמו בצירוף קדמא מהפך פשטא	
יט א וּבִבְתִּיָּהֶם: בי"ת ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח	
יט ב תִּבְדִּיל לָךְ: אין טעם נסוג אחור, עם זאת, יש להיזהר לא להדביק את התיבות	
יט ה וַנִּדְחָה: הד' דגושה ובשווא נע ²	
יט ו כִּי-יָחֶם: כי במקף ולא במונח	
יט ח אֶת-גִּבְלֶךָ: העמדה קלה בבי"ת והלמ"ד בשווא נע. וְנָתַן לָךְ: טעם נסוג אחור לנו"ן הראשונה	
יט י דָּם נָקִי: הד' קמוצה ³	
יט יא וְאָרַב לּוֹ: טעם נסוג אחור לאל"ף	
יט יג מִיִּשְׂרָאֵל: הי"ד בדגש חזק ובחיריק	

¹ צורת הנסמך גרמה לתנועת הצירי להתקצר לחטף

² המרפה וקורא בשוא נח משנה למשמעות של דחייה.

³ יתכן שזה לעיכובא למי שבכל מקום מבחין בין קמץ לפתח

כ	ב	בְּקֶרְבָּכֶם: הקו"ף בקמץ רחב והרי"ש בקמץ קטן
כ ג	אֶל-תִּירָאוּ:	געיה בת"ו והרי"ש בשווא נע ⁴
כ ו	אֲשֶׁר-נָטַע פָּרִים:	אין טעם נסוג אחור. תיבת אֲשֶׁר מוקפת ולא בקדמא, כן הדבר גם בפסוק הבא
כ ז	אֶרֶשׁ:	שי"ן שמאלית
כ ט	וּפָקְדוּ:	הטעמה משנית של מרכא בפ"א במדויקים
כ יא	לָמַס:	הלמ"ד בקמץ
כ יט	לְתַפְשָׁה:	הת"ו בקמץ קטן. אֶת-עֲצָה: יש להקפיד על קריאת המפיק, אחרת יש בכך כדי לשבש את משמעות הכתוב
כ כ	כִּי-לֹא-עָץ:	שלוש המילים מוקפות וזהו הנוסח הנכון ⁵
כא א	בְּאֶדְמָה:	הב' קמוצה
כא ב	וּמִדְדוּ:	דל"ת ראשונה בשווא נע ⁶
כא ד	וְעָרְפוּ-שֵׁם:	געיה בעי"ן
כא ו	עַל-הָעֵגְלָה הָעֲרוּפָה בְּנַחֲלִי:	טעם טיפחא בתיבת עַל-הָעֵגְלָה
כא ח	דָּם נָקִי:	הדל"ת קמוצה
הפסרת שופטים, ישעיהו נא יב – נב יג:		
נא יב	וְתִירָאִי:	העמדה קלה בת"ו והרי"ש בשווא נע ⁷
נא יג	וְיִסַּד אֶרֶץ:	תיבה ראשונה במלרע ושנייה במלעיל, אין טעם נסוג אחור
נא טו	רָגַע:	במלרע
נא יז	הַתְּעוֹרָרִי הַתְּעוֹרָרִי:	בשתי התיבות רי"ש ראשונה בשווא נע ולא בחטף
נא יט	מִי יָנוּד לָךְ:	טעם טפחא בתיבת מִי
נא כ	הַמֵּלֵאִים:	געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע
נא כא	וּשְׁכַרְתָּ:	שי"ן ימנית
נא כג	מוֹגִיד:	הי"ד בחירק חסר, אין לקרוא 'מוגאיד' ⁸ . לְעֵבָרִים: הלמ"ד בפתח על אף שהיא באה לפני גרונית
נב א	עוֹרִי עוֹרִי:	במלרע
נב ד	יֶרֶד-עָמִי:	געיה ביו"ד הראשונה
נב ה	יְהִי לִי לֵל:	הח"א בצירי, ואין להשמיע צליל של יו"ד אחריה. מִזְאָץ: המי"ם בחירק ולא בשוא
נב ו	הַמִּדְבָּר:	געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע
נב ח	נִשְׂאוּ קוֹל:	טעם נסוג אחור לנו"ן, השי"ן בשוא נע
נב ט	חֲרָבוֹת:	החי"ת בקמץ קטן
נב יא	הַבָּרוּ:	במלעיל
נב יב	תִּלְכוּן:	מלרע

⁴ הקורא נח משבש את משמעות הכתוב

⁵ בקורן התיבה כִּי מוטעמת במונח, עיין בספר "כא"צ והנוסח המקובל של המקרא" עמ' 54 שהטעמת הדפוס מנוגדת

לנוסח המדויק בכתבי היד.

⁶ אין לחוש לאותם דפוסים וכתבי יד אשר ניקדו שם חטף פתח, אין זה אלא כי אם למנוע קריאתה בשווא נח

⁷ יש שינוי משמעות אם יקרא בשוא נח.

⁸ לתשומת לב: מוֹגִיד בגימ'ל לא מוניך בנו"ן כבהפסרת עקב. וכבר ראיתי שטעו בזה.

יז ו אליהוא (הג'גים⁹) יומת המת איך אפשר להמית מי שמת? מסתבר יותר שהיה לנקד המת. כלומר, כמו בפסוק וְהַמֵּת לֹא תִמְיָתָהוּ שֶׁל הָאֵם אֲצֵל שְׁלֵמָה (מלכים א ג כז). א"ה: הדברים משונים מאוד, הקושיא אינה קשה. והתירוץ אינו רגיל לפי לשון המקרא. אליהוא כתב בהמשך: לא הצעתי לתקן את נוסח התורה [ניקוד], אלא הבאתי את זה כאפשרות רחוקה שיסביר את התיבה המת. א"ה: כל זה איננו שווה לי.

יז ח אליהוא (הג'גים) בִּין־דִּין | לְדָם בִּין־דִּין לְדִין וּבִין נִגְעַל לְנִגְעַל דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעְרֵיךָ יתכן כי שוב יש פה רשימה שהטעימם הולכים ומתחזקים אחרי כל איבר: גרש, רביע, זקף, אתנח.

יז יא אליהוא (הג'גים) עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֵאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה הַנְּטִיָּה שֶׁל הַקּוּרָא לַעֲצוֹר אַחֲרֵי רְבִיעַ, וּפְחוֹת אַחֲרֵי טַרְחָא/טַפְחָא – מִקְשָׁה עַל הַהֲבֵנָה בַּפְּסוּק זֶה. יש פה הקבלה: על פי... // ועל המשפט... // תעשה.

יז טו אליהוא (הג'גים) וְאִמְרָתְךָ אֲשִׁימָה עָלַי מִלֶּךְ כְּכֹל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבְתָּי: ניתן להבין את הפסוק בשתי דרכים: אי העם יאמר "אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי". בי העם יאמר ככל הגוים אשר סביבתי "אשימה עלי מלך". לכן כעס שמואל הנביא כאשר העם דרש את אי ולא בי. [ראה שמואל א ח ה]

יח י קִסְם קְסָמִים רש"י: איזוהו קוסס? האוחז את מקלו ואומר: אם אלך אם לא אלך; וכן הוא אומר "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו" (הו' ד, יב; ראה ספ"ד קעא). ראב"ע: יתכן היותו שם כלל, ופירושו: חותכי משפט, האומרים כי כן יהיה בלא ספק; וכן "גזרין" (דנ' ב, כז). וקרוב ממנו "קסס על שפתי מלך" (מש' טז, י). העתקת ראב"ע כאן היא מתקליטור מפעל הכתר של בר-אילן, וכן ממאגר השו"ת שלהם. וכן בדפוסים מתוקנים. אבל בכמה חומשים הגרסה היא 'גזרין'. ומי שאינו מכיר את סגנון ראב"ע ש'וכן' הוא הפניה למקום במקרא – לא יבין את דברי ראב"ע. כן העיר ר' משולם ראטה ז"ל בספר מבשר עזרא.

א"ע פ' שופטים י"ח "קוסס קסמים יתכן היותו כם כלל ופירושו חותכי משפט האומרים כי כך יהיה בלא ספק וכן גזרין", אינו מובן אבל הוא ט"ס וצ"ל "וכן גזרין, ור"ל שכתוב בדניאל ב' כ"ז "חכימין אפסיין חרטמין גזרין", והוא דבר הלמד מענינו שפירושו כמו חרטומים וקוסמים, וגקראים "גזרין" שהוא בל"א כמו גוזרים בלה"ק, לפי שהם חותכים וגוזרים משפט הרוץ ואומרים כי כן יהיה בלא ספק, וע"י לעיל בענין לא יחרץ, ופי' רמב"ן ותרגום אונקלוס פי' לך עין משפט מיסר פילוג דינא, ותיב"ע פי' לך ותיב"ע (יואל ד. ב') עמק יהושפט, ושם (ד' י"ד)

⁹ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=396>

עמק החרוץ. וכל אלה השרשים: התך גזר פסק חרץ קצב פרש — כולם הם מענין אחד והוראה משותפת, ולדעת ראב"ע בפ' בראשית ופ' קרח וכן בישעי' נ"ו "בורא ניב שפתים" ועוד בכ"מ — גם שרש ברא הוא מענין זה, אך י"ל כי ובראת לך (יהושע י"ז), וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג הוא כמו — ומורה בבנין פיעל היפוך הוראתו בקל, ור"ל הסרת הבריאה וביטולה. ועי' ט"ז ביו"ד סי' מ"ג ס"ק ב' שאם נברא עם נקב אינו פוסל כי אין עליו שם נקב, והשיג עליו הדגול כרובה ממה שאנו אומרים בברכת אשר יצר וברא בו נקבים נקבים", ולפע"ד יש לפרש מלשון חיתוך, ועי' חולין מ"ג ע"ב ישב לו קוץ בושט א"ח שמא הבריא, פירש"י שם ד"ה א"ח "ואני שמעתי והבריא לשון ניקב, כמו וברא אותהן בחרבותם <<א"ה: יש כאן חידוש עצום! הקב"ה יצר את האדם בחכמה, וגם ניקב בו נקבים! >>> (יחזקאל כ"ג) ועי' טו"ז וכו' כנ"ל וקרוב ממנו קסם על שפתי מלך, והפרט מעונן ומנחש ומכשף". ומוזה מבואר שהראב"ע פירש מא"כ משלי ט"ז קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו שר"ל שהמלך יגזור אומר ויקום, משפט חרוץ אשר אין להשיב, כמאמר חז"ל בב"ב אי אמר מלכא עקרנא טורי לא הדר ביי. ועי' רמב"ן פ' שופטים שם שכתב "והזכיר קוסם קסמים והיא מחשבה בעתידות בכלל מלשון קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו". ובברכת אברהם למשלי שם פירש באופן אחר. וצ"ע בפ' מק"ג במשלי שם.

נלך בעקבותיו. רד"ק במשלי טז י המלך המשכיל דבריו הם אמתיים, כעין קסמים המדברים אמת ומשפט כנבואה. דבר אחר: קסם - לשון חריפות, כי יודע לקסום מה שבלב האדם מתוך דבריו, ואז **במשפט לא ימעל פיו** - כשיבואו שנים לפניו לדין, הוא בדקות שכלו וטוב עיונו יבין למי הדין נוטה מתוך דבריהם, כענין שלמה במשפט הזונות. ר' משה קמחי: **קסם** - חסר כ"ף הדמיון, והוא מענין "קוסם קסמים" (דב' יח, ג), שטעמו: גזור גזרים. ו**קסם** - שם כלל על גזרת משפטי הכוכבים; וכן "גזרין" (דנ' ב, כז) - שיגזרו להיות כן. ופירושו: **בקסם** שהוא דבר גזור, כן יאות להיות **על שפתי מלך**, שיגזור **במשפט** האמת ולא ימעל מאמר פיו.

ר"מ המאירי: **קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו**. הערה המונית להשמר מלעבור על מצות המלך, ומכל מעשה הנודע מחוקו הענשו עליו אם יגיע לאוזן המלך. ואל יבטח בכפירת הענין, כי **קסם על שפתי מלך**, רוצה לומר: **קסם** וכנבואה להכיר הדברים ולבון אמתתם. ו**במשפט לא ימעל פיו** - הוא ענין "כל דבר לא יחד מן המלך" (ש"ב יח, ג). ויש מפרשים (ראה ראב"ע) שהוא הערה אל המלך לדון **במשפט**, ולא בשום צד של הטייה. ו**קסם** הוא נאמר על גזירת הכוכבים; ואמר, כי כמו שהקוסם מגיד משפט הכוכבים במאמר חותך, כן ראוי למלך שידע אמתת הענין על בוריו, ואחר כך יחתך את הדין, כדי שלא יהא פיו מועל במשפט. ובדרך נסתר הוא נקשר עם הפסוק שלפניו, בענין אמרו "וה' יכין צעדו" (לעיל, ט). וקרא החכם השלם **מלך**, כענין "כי בי מלכים ימלוכו" (מש' ח, טו), והזהירו לקבל דבריו אף במה שאין יד המופת מגעת, כאלו **קסם על שפתי**; ושידע כי **לא ימעל פיו במשפטו ולימודו**.

יח יט אליהוא (הגיגים): והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי
הייתי מצפה להפסק אחרי 'ישמע' או אחרי 'האיש'. הסברים?

יח כ אליהוא (הגיגים): לְדַבֵּר דְּבַר בְּשִׁמִּי אֶת אֲשֶׁר לֹא-צִוִּיתִי לְדַבֵּר
"לֹא צִוִּיתִי לְדַבֵּר" פִּירוּשׁוֹ "צִוִּיתִי לֹא לְדַבֵּר", וְכֵן כֹּתְבֵנוּ עַל הַמִּבְנָה הַזֹּאת.

יט כ (אליהוא הגיגים) וְהַנְּשֹׂאֲרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ
וִירָאוּ חֹסֵר יִי. וְאִמְנָם הִיָּה אֲפֻשֶׁר לִפְרֹשׁ לְשׁוֹן רֵאִיָּה, [וְאִכֵּן, הֵרֵאִיָּה וְהַשְׁמִיעָה נִמְצָאִים
בִּיחָד בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּמִּקְרָא].
אֲבָל הַכֹּל מִסְבִּירִים עַל הַצּוּרֶה לְהַכְרִיז וְכֵדִי. כְּלוּמָר, הַשְׁמִיעָה הִיא הַיִּדְעָה, וְאִין צוּרֶה
בִּרְאִיָּה.

כ יט כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁלֶה רִשִׁי: הִנֵּי 'כִּי' מִשְׁמַטְּ כְּלָסוֹן לִילְמָל (רֵאִה ר"ה ג,א): שְׁמַל הָאָדָם עֵץ
הַשֵּׁלֶה לְהַכֵּס בְּתוֹךְ הַמַּעֲזָר מִפְּנֵי, לְהַתִּיסֵר צִסּוּרִי רַעַז וְלִמָּל כְּאִנְשֵׁי הָעִיר? לְמָה תִּשְׁחִיתֵנוּ?
רִשְׁבִּי' חוֹלֵק עַל מִשְׁמַע 'כִּי': כָּל כִּי שְׁאֲחִרִי לֹא מִתְּפָרֵשׁ 'לֹא': אוֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, אֲלֹא עֵץ
הַשֵּׁלֶה לְבֹא הָאָדָם מִפְּנֵי בַמַּעֲזָר, אוֹתוֹ תִכְרֹת - הֵם הַקְּרוּבִים לְעִיר, שְׁנִסְתָּרִים בָּהֶם אֲנִשִּׁי
הָעִיר הַבּוֹרְחִים מִפְּנֵי וּבָאִים בְּתוֹךְ הָעִיר, כְּדִכְתִּיב "וְתִבָּא הָעִיר בַּמַּעֲזָר" (מִלְכִים ב כד י; שֵׁם
כ ה; יִרְמְיָה נב ה).

רֵאבִי' ע: כֵּן בִּרְאִיָּה בִּסְפֵר הַיִּסּוּד' (?) וְרֵאִה צִחוֹת כב,ב), כִּי יִתְכֵן בְּכָל לְשׁוֹן לְקַצֵּר וּלְאַחֲזוֹ
דֶּרֶךְ קִצְרָה, כְּמוֹ "חֲמוֹר לֶחֶם"¹⁰ (שְׁמוּאֵל א, טז, כ). רַק מִלֵּת 'לֹא' לֹא יִתְכֵן לְהִיְתוֹתָ נַחֲסֶרֶת, כִּי
הַטַּעַם יִהְיֶה לְהַפְךָ. וּמִדִּקְדָּק גְּדוֹל סְפָרְדִי אָמַר, כִּי חֹסֵר ה"א, וְכֵן הוּא: 'הִנֵּי הָאָדָם עֵץ
הַשֵּׁלֶה?'. וְזֶה הַטַּעַם אֵינֶנּוּ יִשָּׂר בְּעֵינֵי, כִּי מָה טַעַם לֵאמֹר: לֹא תִשְׁחִית עֵץ פְּרִי, כִּי אֵינֶנּוּ כְּבֵן
אָדָם שִׁיּוּכָל לְבָרוּחַ מִפְּנֵי? [עֵיין הַמִּשְׁךְ הָרֵאבִי' ע].

מִבְּשֵׁר עֲזָרָא: מִלֵּת "לֹא" לֹא יִתְכֵן לְהִיְתוֹת נַחֲסֶרֶת, כִּי יִהְיֶה הַטַּעַם לְהַפְךָ.
וְכִי בְּחֹשֶׁעַ כִּי גְדוֹל יוֹם יוֹרְעָאֵל "כִּי לֹא יִתְכֵן לְחֹסֵר הַמ"ם, כִּי יִהְיֶה הַטַּעַם לְהַפְךָ".
יְעוֹי"ש וְסוֹתֵר לִמ"ש בְּאִיּוֹב י"ד ט"ז "לֹא תִשְׁמֹר רֶק" עַל חֲטָאִתִּי, וְכְמוֹהוּ אֵין
טוֹב בְּאָדָם שִׁיאֲכַל וְשָׁתָה, כֹּאֲשֶׁר פִּירְשִׁתִּי בִּס' קֵהֶלֶת". וְכִי קֵהֶלֶת ב' כ"ד, ד' י"ז,
יִשְׁעִי א' ו'. וְעִי' בְּכֵר.

כ כ אליהוא (הגיגים) וְרַק עֵץ אֲשֶׁר-תִּדְּעַ כִּי-לֹא-עֵץ מֵאֲכָל הוּא
אֲלִיָּהוּא (הַגִּיגִים): הֵינֵנוּ מִצְפִּים לְהַפְסֵק אַחֲרֵי 'עֵץ'. הַסְּבָרִים?

כא ד וְהוֹלְדוֹ זְקִנִּי הָעִיר הַהוּא אֶת-הָעֵגְלָה אֶל-נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא
יִזְרַע וְיַעֲרֹפִי-שָׁם אֶת-הָעֵגְלָה בְּנַחַל:
יְהוּדָה אֶלְטָשׁוּלר¹¹ מִדְּפִי בֵר-אֵילָן שׁוֹפְטִים עַד

מִצְוֹת עֵגְלָה עֲרוּפָה הַחוֹתֶמֶת אֶת פִּרְשֵׁת "שׁוֹפְטִים" מִתְאַרֶת כְּמָה פְּעוּלוֹת לֹא שְׁגֵרִיתוֹת: יִצִּיאַת הַזְקֵנִים מִירוּשָׁלַיִם
כְּדִי לְמַדּוֹד אֶת הַמִּרְחָק מִמָּקוֹם מוֹתוֹ שֶׁל הַחֲלָל אֶל הָעִיר הַקְּרוּבָה; לְקִיַּחַת הָעֵגְלָה וּשְׁרִיפָתָהּ בְּנַחַל אֵיתָן;
וְהַחֲכֹרָה הַצִּיּוּרִית: "יִדְּיָנוּ לֹא שְׁפָכָה שְׁפָכָה אֶת-הַדָּם הַזֶּה" (דב' כא:ח). כָּל אֶחָד מִן הַמַּעֲשִׂים הַלֵּלוּ
מִצְרִיךְ עֵינֵינוּ בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ. כֹּאן נִנְסָה לְהַתְמַקֵּד בְּמִשְׁמַעוֹתוֹ שֶׁל הַבִּיטוּי 'נַחַל אֵיתָן'.
הַתּוֹרָה מִצְוָה שֶׁהָעֵגְלָה תִּלְקַח אֶל נַחַל אֵיתָן, שֵׁם תִּיעָרֵף וְלֵאחֲרַי מִכֵּן יִרְחֲצוּ הַזְקֵנִים אֶת יְדֵיהֶם בְּנַחַל עַל הָעֵגְלָה
הָעֲרוּפָה:

¹⁰ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא: וְיִלְקַח יִשְׂרָאֵל חֲמוֹר לֶחֶם וְנָאֵד יִזֵּן וְגִדִּי עֵינִים אֶחָד וְיִשְׁלַח בִּידֵי-דָוִד בְּנֵי אֶל-שָׂאֻל: וּבִרְוֹר שְׁמִתְפָּרֵשׁ: חֲמוֹר
טַעַם לֶחֶם וְנָאֵד וְגו'.

¹¹ הָרֵב ד"ר יְהוּדָה אֶלְטָשׁוּלר מִלְמֵד בְּתַכְנִית "רֵאשִׁית" בַּמִּכּוֹן הַגְּבוּהָ לְתוֹרָה, וּמִרְצָה בְּהַתְמַחּוֹת לְתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל, וּבִמְכַלֶּלֶת אוֹרוֹת
יִשְׂרָאֵל.

וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בְּנַחַל... וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא הַקְּרִיבִים אֶל הַנַּחַל וַיִּחְצְצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בְּנַחַל: וַעֲמָדוּ וַיִּדְּעוּ לֹא שִׁפְכָה שְׁפָכָה אֶת הַדָּם הַזֶּה וַיַּעֲיִנוּ לֹא רָאוּ: כִּפָּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל... (דב' כא:ד-ח).

הביטוי 'נחל איתן' התפרש בספרי (פיסקה רז): "כמשמעו – קשה". וכך במשנה סוטה (ט, ה-ו): נפטרו זקני ירושלם והלכו להן. זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול ואין המום פוסל בה. ומורידין אותה לנחל איתן ואיתן כמשמעו קשה... ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים. זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה.

בברייתא המובאת בסוגיה התלמודית (סוטה מו ע"א) מופיע המקור לזיהוי 'איתן' כקושי: תנו רבנן: מניין לאיתן שהוא קשה? שנאמר: 'איתן מושבך ושים בסלע קנך', ואומר: 'שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ'.

בעקבות המקורות הללו פירש רש"י "נחל איתן – קשה שלא נעבד", ואף ראב"ע כתב: "איתן – תקיף".² הטעם לעריפת העגלה מופיע בגמרא בהמשך הסוגיה (שם):

א"ר יוחנן בן שאול: מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל? אמר הקב"ה: יבוא דבר שלא עשה פירות (=העגלה שלא ילדה עדיין), ויערף במקום שאין עושה פירות (=נחל איתן), ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות (=ההרוג).

על פי פרשנות זו יש לבאר את הוראת התורה כך: זקני העיר נדרשים לקחת עגלה אל וואדי צחית (נחל איתן), אל האזור שבו בוצע הרצח, ושם לערוף את העגלה. לאחר מכן עליהם לרחוץ את ידיהם על העגלה במים שהובאו (ממקור אחר) ולבקש כפרה. המשך הפסוק: "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע", יתפרש כתיאור סוג הנחל ולא כאיסור עתידי (בשונה מדברי המשנה שם, שפירשה את המילים "לא יעבד" בלשון עתיד, וקבעה שאזור הנחל יהיה אסור בזריעה). רחיצת הידיים נועדה לסמל את נקיון הכפיים של הזקנים, ואת הזעזוע שלהם ממעשה הרצח.

על המשמעות של הטקס שנעשה באופן זה כתב שד"ל:

לכך ציוותה תורה שיערפו את העגלה בקרקע קשה, כדי שיהיה דמה נשאר ורישומו ניכר ובלתי נבלע, על דרך "נִתַּתִּי אֶת דְּמָהּ עַל צַחִית סִלַּע לְבִלְתִּי הַפְּסוֹת" (יחזקאל כד:ח) כדי שיצחק חמס, כטעם (בראשית ד:ז) קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה (בראשית ד:ז), והנה מאחר שלא היה אפשר להמית הרוצח ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו, ציוותה תורה לשפוך תחתיו דם העגלה לכפר על הארץ ועל העם, והדם הזה המכפר ראוי שלא יתבלע בקרקע, אבל יישפך על צחית סלע לכפר על הדם הנקי ולהשקיט צעקתו שהוא צועק מן האדמה. ואין ספק שזקני העיר היו באים שם עם משרתיהם והיו מביאים עמהם ספל מים ושאר כלים המצטרכים לאותה מצווה.³

שד"ל מדגיש את הצורך בשפיכת דם העגלה על האדמה היבשה, שאיננה בולעת, כביטוי לדמו השפוך של הנרצח ולזעקתו האילמת.

בשונה מן הפרשנות שראינו עד כה למילים 'נחל איתן', כקשה ויבש, קיימת פרשנות אחרת, הפוכה, הרואה את הנחל כשוטף בעוצמה ובחוזק. כזו היא דעת הרמב"ם (הלכות רוצח ט, ב): "בית דין של אותה העיר מביאין עגלת בקר משל אנשי אותה העיר, ומורידין אותה אל נחל שהוא שוטף בחזקה, וזהו 'איתן' האמור בתורה". אל דברי הרמב"ם הללו ביד החזקה, יש לצרף את דבריו במורה הנבוכים. שם ביאר שמעשה העגלה הערופה נועד בסופו של דבר להביא לזיהוי הרוצח:

ואמנם עגלה ערופה תועלתה מבוארת... ואולי בפרסום הענין יודע ההורג ויאמר מי שידעו או שמעו עניינו... פלוני הוא ההורג... הנה כבר התבאר שתועלת עגלה ערופה היא לפרסם ההורג, וחזק זה הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, שבעל הארץ יעשה כל תחבולה ויחקור עד שיודע ההורג כדי שלא תערף העגלה ולא תאסר ארצו עליו לעולם.⁴

² בדרך זו הלכו גם התרגומים שפירשו איתן – בייר. על כך ראו מאמרו של פרופ' יואל אליצור: 'נהר, נחל ו"נחל איתן"', איגוד א, תשס"ח, עמ' 3 – 19.

³ שמואל דוד לוצאטו, פירוש על חמשה חומשי תורה, תל אביב 1971, עמ' 540. מהר"ק (לעיל הערה 1) מביא טעם נוסף: "מפני שהתורה חסה על אדמת קדש שלא תשם ולא רצתה שיאסרו בזריעה ועבודת שדה שיהיה ראוי לכך". לדבריו, הדגשת התורה שהמקום צריך להיות צחית, היא חלק ממגמה כללית של התורה שלא לאסור שמוש עתידי באדמת א"י הראויה לעיבוד.

⁴ מורה נבוכים ג, מ.

המילים 'לא יעבד ולא יזרע' מתפרשות על ידי הרמב"ם לא כתיאור של הנחל, אלא כאיסור עתידי לעבד את הנחלות הפוריות שבקרבת הנחל.⁵ ומטרת האיסור היא ללחוץ על בעל הקרקע לפעול לאיתור הרוצח ולהעמידו לדין.

אמנם דברי הרמב"ם סוטים מפרשנות המשנה והגמ' ביחס לביטוי 'נחל איתן',⁶ אך יש בהם היגיון פנימי רב, שכן איסור העבודה והזריעה בנחל יובן רק אם מדובר במקום פורה ולא במקום צחיח.⁷ פרשנות הרמב"ם ל'נחל איתן' דומה לדברי רבנו יונה אבן ג'נאח בספר השורשים (שורש 'אית') המפרש: נחל חזק מושך. וכן לדברי רד"ק בספר השורשים (שורש 'נחל'): "היה בו מים כי כתוב ירחצו את ידיהם. וכן 'ויגל כמים משפט ועדקה נחל איתן'" (עמוס ה:כד).

גם רבנו בחיי מציע הסבר לאיסור העבודה בנחל, ודבריו שונים במעט מן הרמב"ם: ויש שפירש: נחל איתן, מקום דשן ושמן, אשר לא יעבד בו ולא יזרע מכאן ואילך, וכן דרשו רז"ל: (סוטה מו, ב) אשר לא יעבד בו ולא יזרע, להבא... ולפי פירוש זה כל אחד ואחד ירבה בשמירת הדרכים שלא יזדמן מכשול רציחה בשום אחוזה, שהרי יודעים שיפסידו אחוזתם לגמרי ותהיה אסורה בהנאה לעולם בגופו של קרקע.

הרמב"ן (דב' כא:ה) שדן בדברי הרמב"ם במורה הנבוכים העיר על דבריו: והנה לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזו תועלת, אבל המעשה איננו נרצה בעצמו. והיה ראוי עוד שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה, שיכירו בו רואיו, כי בנחל איתן לא יודע מדוע לא יעבד בו.

קושיה זו אינה קשה על הרמב"ם, שאכן פירש שמדובר במקום פורה, אך הרמב"ן הבין כנראה את הביטוי 'נחל איתן' כדברי רש"י על פי הסוגיה התלמודית.⁸

רחיצת ידי הזקנים במי הנחל מתפרשת על ידי האברבנאל, שהלך בדרכו של הרמב"ם, כביטוי לנכונות הזקנים לעשיית דין ומשפט, כתורה המשולה למים: וצוה עוד שיביאנה אל נחל איתן ושתערף בנחל כי היה הנחל רמז והוראה על היות העיר ההיא שהיתה מקום התורה והמשפט כי המים רומזים לתורה כמו שאמר (יש' נה) 'הוי כל צמא לכו למים', ואמרו רבותינו ז"ל בע"ז פ"ק אין מים אלא תורה.

נמצינו למדים שהוראתו המקוטבת של הביטוי 'נחל איתן' יצרה צורך לפרש בדרכים שונות את הפרשה כולה ואת טעמיה, החל בטיבו של מקום העריפה וכלה במשמעות רחיצת הידיים.

תחלים ה

ב בִּינָה הטעם בב"ת מלעיל
ג וְאַלֹּהֵי הָאֱלֹהִים נחה ואינה נשמעת הה"א בקמץ
ד אֶעֱרֹךְ- הרי"ש בקמץ חטוף (קטן)
ה אֶל-חֶפֶץ הטעם בפ"ה לא נסוג לחי"ת יִגְרֹךְ הרי"ש בשווא נע
ו הוֹלִלִים הלמ"ד בשווא נע כָּל-פְּעָלֵי אָנוּ: טעם נסוג לפ"א
ח בָּרַב חֲסִדִּךָ כאן אינה מוקפת והרי"ש בחולם, הדל"ת בשוא; בסט יד בָּרַב-חֲסִדִּךָ הרי"ש בקמץ חטוף (המבוטא לרוב כחולם) והדל"ת בסגול
ט שוֹרְרֵי הרי"ש בשוא נע הַשֹּׁר הַיֵּשֶׁר קרי הי"ד בשווא נח
יא כִּי-מָרוּ בָךְ: הטעם נסוג למ"ם

⁵ על פי המאירי בסוגיה שם.

⁶ בעל התוספות יום טוב (סוטה ט, ה) תולה את המחלוקת הפרשנית במחלוקת שבין ר' יאשיה לר' יונתן בסוגיה ביחס למילים 'אשר לא יעבד ולא יזרע', לדעת ר' יונתן מדובר על לשעבר (ובדרך זו הלך רש"י), ולדעת ר' יאשיה מדובר על להבא (ובדרך זו הלך הרמב"ם).

⁷ מפשט דברי הרמב"ם בהלכות רוצח נראה שאין חובה שהנחל יהיה סמוך דוקא למקום הרצח. שכן אין קשר ישיר בין מקום עריפת העגלה למקום מציאת ההרוג. הדבר מסתבר, שכן אם הנחל צריך להיות "שטף בחזקה", ניתן לקיים על פי הרמב"ם את המצוה במקומות ספורים בלבד! בהצעה זו יש כדי לדחות את קושיית הר"ש מקינון ב'ספר הכריתות' על איסור לכאורה של כל נחלי א"י בשל ספק 'נחל איתן'. פרוץ אליצור במאמרו (לעיל הערה 2) מעריך שפרשנות הרמב"ם וההולכים אחריו, נובעת מהשערה שתוואי הנוף הארץ ישראלי זהה לתוואי הנוף והנחלים בחו"ל. דיונים נוספים בדברי הרמב"ם ראה בשו"ת מהרי"ק סימן קנ"ח ובשו"ת חכם צבי סימן ל"ב.

⁸ ראו עוד בספר הזכרון לריטב"א, המיישב בדרך דומה את קושיית הרמב"ן.

יב כל-חֹסִי בָּךְ הַטֶּעַם נִסּוּג לַחִי"ת וַיַּעֲלֶצָה הַעִי"ן בְּשׁוּוֹא נַח לֹא בִּפְתַח, לֹא: וַיַּעֲלֶצָה
יג תַּעֲטִירָנָה: הַעִי"ן בְּשׁוּוֹא נַח לֹא בִּפְתַח, לֹא: תַּעֲטִירָנָה

נמשיך בטעמים.

עתה נעבור לשלישים

פזר. על צורתו עיין ברשימת המלכים, דוגמה לפזר השליש: תהלים ד ג בני אִישׁ.

אזלא לגרמיה. גם הוא מופיע במלכים. דוגמה לאזלא לגרמיה השליש: אֲשֶׁר פָּרִיזוּ

מהפך לגרמיה מופיע גם ב"מפסיקים הנוספים" לשמאל אתנח וגם במשנים. דוגמה למהפך
לגרמיה שלישי: תהלים ז קוֹמָה ה' בְּאֶפְדָּה
לפעמים מכונים מהפך לגרמיה ואזלא לגרמיה בשם לגרמיה לשם קיצור.

נעבור למשרתים כלומר לטעמים שתפקידם לחבר בין מילים.

מרכא. צורתו שווה למרכא של כ"א ספרים. הַאֲזִינָה ובכ"י: הַאֲזִינָה (ה ה)

מונח. לְגַד

מהפך. אֲשֶׁר (א ג)

עילוי. טעם שאינו קיים בכ"א ספרים, טעם מונח מעל האות המוטעמת יִתֵּן (א ג)

אתנח הפוך. בַּעֲצָת בכתבי היד: בַּעֲצָת בַּעֲצָת רִשְׁעָה
יש להבחין בינו وبين גלגל, אבל בדפוסים אין הבדל.

טעמים מחברים נוספים יובאו בע"ה בפעמים הבאות. כל עוד לא השלמנו את הסקירה על
הטעמים לא ידונו כאן הטעמות והטעמות חריגות.

נפנה למזמור עצמו

א [לְמִנְצַח אֶל-הַנְּחִילוֹת ס מִזְמֹר לְדָוִד:]

אֶל-הַנְּחִילוֹת תרגום: על חנגין. כלומר, מלשון מחול.

רש"י: מנחם (מחברת: יגתי) פתר בכולן: נחילות ויעלמות, גיתית, ידותון - כולן שמות כלי זמר
הן, ונעימת המזמור היתה לפי סיר הראוי לאותו כלי. ומדרכ אגדת הספר (שו"ט ה,א) פירש נחילות
- לשון נחלה; ואין זה משמעות התיבה, וגם עניין המזמור אינו מדבר בנחלה; ויתכן לפתור נחילות
- לשון גייסות, כמו נחיל של דבורים (משנה ב"ק יב); וכן נחלי בליעל (שמואל ב כב ה) תרגם
יונתן: "סיעת חייבין". תפלה בשביל גייסות אויבים הבאים על ישראל. ואמר המשורר את המזמור
בשביל כל ישראל.

ראב"ע: אל - כמו על; בטעם; כמו ויתפלל על ה' (שמואל א א י); "אל הנער הזה" (שם, כז)
- להפך. ולא יתחלף האלף בעיניו, רק אותיות אהו"י הם מתחלפות, ושייך בסמ"ך, כי הם
קרובים במוצא.

ראב"ע חוזר על כלל זה שלו כמה פעמים, אבל בחיפוש "חלף" במאגרים מתברר שגם הוא מודה שיש לזה חריגים, מכל מקום שיטת המדקדקים היא שיש חילופי אותיות רבים. בפסוק זה אין צורך להזדקק לחילופי אותיות, כי רבים חילופי אל-על.

[הוספה: אחד הקוראים הפנה אותי לספר 'מבשר עזרא' מאת הרב משולם ראטה ז"ל. הספר הוא הערות על פירוש אבן עזרא על המקרא.

שמאל א' כ"א, פי ע"ד חלופי אותיות בומ"ף שכתב בפי משלי ע"י לעיל. וע"י שפת יתר סי' פ"ח "דבר המלך נחוצ, אומר הגאון כמו לחוצ, בחלופי ג' בל' וכו'. ולדעתי דברי הגאון נכונים בטעם כי פי נחוצ כמו לחוצ, רק לא יתחלף אות באות כ"א ש' בס' ו' עם צ' ואותיות נוח לבדם". ר"ל שבאו שני שרשים לענין אחד. ע"י גל נעול שם וע"י שפת יתר.

כידוע 'שפת יתר' הוא ספר של ראב"ע שנועד להגן על רב סעדיה גאון נגד התקפות אדונים (דונש) בן לבראט¹².

ע"י צחות כ"ד ע"א שער האותיות אות ז' "ורבותי אמרו כי מתחלף עם סמ"ך ועם צ"רי. יעלו (תהלים צ"ו י"ב) עלץ לבי (ש"א ב' א') נתעלסה (משלי ז' י"ח) בעבור היות שלשתם קרובים במוצא, והנכון שהם רחוקים בטעם ולא יתחלפו, כי לא יתחלף אות באות כלל רק באותיות אהו"י וכו' ע"י. וע"י לעיל הבאתי מ"ש בצחות סוף אות ח' דף כ"ה ע"א בענין נתעלסה שהוא מגזרת כנף רעננים נעלסה (איוב ל"ט י"ב) ומ"ש בפי' לאיוב שם שהוא כמו נפרשה וכמוהו נתעלסה ע"י. ובברכת אברהם למשלי פי' שהוא כמו ולא יעלוס (איוב כ' י"ח).

ובפיה"ק משפטים "בגפו כמו גופו, וקרוב מהם על גפי מרומי קרת". ובפיה"א שם "י"א בגפו כמו בגופו וכו', ואחרים אמרו שהוא כמו כנף, ואינו מטעם הענין. והנה יהיה כמו על גבי חרשו חורשים". וע"י בפי' ראב"ע למשלי במק"ג ט' י"ג "על גפי כמו גבי, כי אותיות בומ"ף מתחלפות". ולכאורה הוא מתאים לדבריו בפיה"א הנ"ל, אמנם באמת כונת ראב"ע שהם קרובים בטעם והם שני שרשים בענין אחר, אבל לא שהם ממוצא אחד, כי לדעתו אין התחלפות במוצא אחד כלל, כמ"ש בצחות כ"ד ע"א ועוד בכמ"ק.

"פיה"ק" ו"פיה"א" הם פירושי ראב"ע לספר שמות, הפירוש הארוך והפירוש הקצר.

בהרבה מהדורות מופיע רק הארוך, ב"תורת חיים" מקראות גדולות של מוסד הרב קוק הודפסו שניהם.]

המשך ראב"ע: והנחילות - תחלת פיוט; אולי הוא מגזרת "ינחלו לכס" (במ' לד, יז), בדרך "האכילה החי"א" (מלכים א יט ח).

מי חכם וידע מה הקשר בין אכילת אליהו הנביא את עוגת הרצפים ובין מזמור זה? ומה זה קשור להנחלת הארץ ע"י הנשיאים בפרשת מסעי?

כנראה הכוונה ש'נחילות' תחילת פיוט כמו שאר הפתיחות, השווה לדברי מנחם ברש"י (ללא הזקקות לכלי נגינה), עתה הוא מראה ש'נחילות' הוא שם עצם רבים של נחילה על משקל אכילה, ראב"ע מפנה למשקל זה (פעי'לה) במקומות נוספים בפירושו על המקרא.

[הערה שקיבלתי: יותר נראה שכוונתו לפירוש שהביא רש"י בשם שו"ט לשון נחלה ממש. ומפרש שהוא כמשקל: אכילה, נחילה. א"ה, נכון שראב"ע מדבר ברמזים, אבל קשה לי להכניס לשון נחלה למילים: תחלת פיוט; אולי הוא מגזרת "ינחלו לכס"]

רד"ק: כבר פירשנו טעם נחילות ושאר מיני הנגון במזמור שלפני זה (ראה תה' ד, א). ורבינו האי ז"ל פירש המלה מלשון 'נחיל של דבורים' בדברי רבותינו ז"ל (ב"ק קיד, א-ב); רוצה

¹² יש מפקקים ביחוס ספר זה לדונש, אבל ראב"ע ללא ספק מייחסו אליו.

לומר, כי נגונו היה דומה לשריקת דבורים. וזה המזמור גם כן כנגד אויבי דוד שהיו לו בישראל. ורבותינו ז"ל אמרו (שוי"ט ה, ח-ט), כי על דואג ואחיתופל אמרו.

ב **בִּינָה** מס"ק (מסורה קטנה) כא"צ ג' בטע(מא); מס"ק ונציה: ב' מלעיל. שתי המסורות נתכוונו לדבר אחד: לחלק בין בינה פועל בציווי, בקשה או הוראה להבין ובין שם העצם בינה. ההבדל הוא שהפועל הוא מלעיל, ושם העצם מלרע. ולכן הקורא כאן מלרע משתבש. מסורת כא"צ מונה גם את ה"לישנא", כלומר בתוספת אותיות שימוש כמו וי"ץ החיבור.

המסורה הגדולה ונציה מונה גם את המקום הנוסף שמס"ק כא"צ רומזת עליו. המקומות האחרים: 1. איוב לד טז: וְאִם-בִּינָה שְׁמָעָה-זֹאת 2. דניאל י א ובין אֶת-הַדְּבָר וּבִינָה לוֹ בְּמִרְאָה:

בִּינָה הַגִּיגִי רש"י: **בינה הגיגי** - הֶבֶן הגיון לְבִי, כך מפורש במדרש (שוי"ט ה, ו). כל 'בינה' שצמקל הטעם תחת הנו"ן, חוץ מזה וחזרו שצמקל: "ואם בינה שמעה זאת" (איוב לד, טז); שאלנו סס דבר לאל לָשׁוֹן 'הֶבֶן', כמו "בין תבין" (מש' כג, א), לפיכך הטעם תחת הצי"ת.

אם הגיגי הוא מלשון הגיון, הרי השורש הוא הגה, למה אם כן הגימ' ל הנוספת? ראב"ע: כפול העי"ן, כי מן 'הגה' הוא, כמו "זנוגיה" (הו"ב, ד).

כלומר כמו שמצאנו הכפלת עי"ן השורש במילה זנוגים (מילה זו בהטיותיה השונות נמצאת 12 פעם במקרא¹³, הראשונה בפרשת וישב בראשית לח כד: וְגַם הָגָה הָרָה לְזִנְיָנִים) כך יש גם כאן הכפלת עי"ן השורש.

רד"ק מצא מילה מתכפלת אחרת: - מן "הגה" (תה"צ, ט), בהכפל עי"ן הפעל; כמו "לחזיו קולות" (איוב לח, כה) מן 'חזה'.

כיון שהוזכר כאן "חזיו" נתבונן בו קצת.

זכריה י א¹⁴ שָׁאֲלוּ מֶה' מִטָּל בִּעֵת מִלְקֹושׁ ה' עֲשֵׂה חֲזִיזִים וּמִטֶּר-גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֲשֹׁב בְּשָׂדֵה: פסוק זה נדרש בתלמוד במסכת תענית, אבל נעיין במפרשים.

תרגום יונתן: רוחא. רש"י: עננים מציאי מטר.

ראב"ע מפרש בקשר לנבואה על ימי החשמונאים זכריה ט יג: וְעוֹרְרָתִי בְּנִדָּךְ צִיּוֹן עַל-בְּנֵיךְ יְיָ וְנִבְּוָה זֶה מִמְּשִׁיכָה כֵּאֵן: כמו "לחזיו קולות" (איוב כח, כו). והטעם: בהתגבר יד החשמונאים יהיה להם שבע גדול.

ראב"ע באיוב כח כו על הפסוק בַּעֲשֵׂתוֹ לְמִטֶּר חָק וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קָלוֹת¹⁵: אומץ ותוקף הוא; וכמוהו: "ה' עושה חזיזים" (זכ"י, א).

רד"ק: והחזיזים יהיו עם המטר, וכן אמר "ודרך לחזיו קולות" (איוב כח, כו), והם אותם שמבהיקים בעת המטר לפני בוא הרעש; והוא מגזרת 'חזה'; ורבותינו ז"ל פירשו (תענית ט, ב): כמו ענן.

מה שנקרא בלשוננו היום "חזיזים" הוא כנראה לפי פירוש הרד"ק.

ג הקשיבהו לְקוֹל שְׁוַעִי מִלְכִּי וְאַל־הִי כִי-אֶלֶיךָ אֶתְפַּלֵּל:

יש עדות שאומרות פסוק זה לפני הקדיש שלפני תפילת העמידה של מנחה בימי חול.

ראב"ע: זאת הגזרה קשורה עם למ"ד, על כן לא יכין לדבר 'מי יקשיבני'. וטעם מלכי - אין לי מלך שאשוע אליו, רק אתה לבדך.

יש להעיר על דבריו. לפעמים מושמטות אותיות יחס בלשון חכמים, וגם בלשון הפיוטים והסליחות. וידוע בפיוט 'דרור יקרא' של המדקדק דונש: **שעה שועת בני עמי**. ולא שעה

¹³ מתוכן שש בספר הושע.

¹⁴ אע"פ שהוא תחילת פרק לחלוקה הנוצרית, לא מתחיל כאן עניין חדש, וכן נראה בהמשך.

¹⁵ כאן איוב מתאר את גדלות הקב"ה, בהמשך בלח כה הקב"ה פונה אל איוב האם אתה יודע מי-פֶּלֶג לְשֹׁטָף תַּעֲלֶה וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קָלוֹת: כלומר האם יש לך הבנה בנפלאות הבריאה?

לשועת, והמוסיף שם למ"ד הורס את משקל הפיוט. וכן בסליחה של שבעה עשר בתמוז מר"ש אבן גבירול: **שעה נאסר**. ולא **לנאסר**. גם בסליחה הנאמרת בימי אלול ועשי"ת אצל הספרדים ועדות המזרח והמערב 'אליך ה' נשאתי עיני' **שעה תפילתי ושיח רותי**, וידידנו ר' יוסף חיים מזרחי העיר שבנוסחים חדשים הוסיפו למ"ד: **שעה לתפילתי ולשיח רינתי**. אבל ההערה העיקרית על דבריו היא שבכינויי הגוף לפעמים כלולה גם אות יחס או מילת יחס. שְׁמַעְנִי מתפרש שמע אותי, אבל גם שמע אלי.

דוגמה אחת: יהושוע טו יט שופטים א טו: כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נִתְּנָה. ודוגמה נוספת ממזמור זה **מדברי ראב"ע עצמו על פסוק ה** - יגור עמך, כמו "ישכבנה" (דב' כח, ל); וכן **גְּדַלְנִי כָאֵב**¹⁶ (איוב לא, יח) - גְּדַל עִמִּי.

ובנוסף, לפעמים יש אות יחס 'מיותרת' ולפעמים אות יחס מושמטת. עתה נשווה לדברי הרד"ק: תן אזנך להיות קשבת, כי הוא פועל יוצא; וכן כתוב "להקשיב לחכמה אזנך" (מש' ב, ב); "תקשיב אזנך" (תה' י, יז). והמלה נקשרת עם למ"ד ועם 'אל' ועם ב"ת; ופעמים בלא קשר אות, כמו "הקשבת ואשמע" (יר' ח, ו); "מי הקשיב דברו" (יר' כג, יח).

המשך הרד"ק: **מלכי** - שאתה מלך עלי, ואני צועק אליך כמו שצועקים אל המלך. **ואלחי** אתה - שתושיעני מהמריעים לי. **כי אליך אתפלל** - ולא למושיע אחר, כי אין בלתיך. הרב מלבי"ם: **הקשיבה לקול שועי**, כי גדר מלת שועה הוא שצועק לישועה ומתפלל על הצרה שקרהו, ד¹⁷. שיבטח בתפלתו על ה' לבדו ולא שעם תפלתו ישים מבטחו על עזרת בשר או אמצעים בינו לבין ה', על זה אמר **כי אליך רק אתפלל**.

ד ה' בְּקֶרֶת תִּשְׁמַע קוֹלִי בְּקֶרֶת אֶעֱרֶךְ-לִי וְאַצְפֶּה: **בְּקֶרֶת תִּשְׁמַע קוֹלִי** מהתרגום וחלק מהמפרשים נראה כאילו כתוב "בבוקר". תפילה זו נאמרת בבוקר, עם בקשה שהיא תתקבל. [רש"י: **בבקר** אני קורא לך עליהם, שהוא עת משפט לרשעים, כמה שנאמר "לבקרים אצמית כל רשעי ארץ" (תה' קא, ח); "היה זרועם לבקרים" (יש' לג, ז); "כי בבקר... יעבר" (יש' כח, יט). **בקר אערוך לך** תפילתי על זאת, ואצפה שתעשה בהם משפט] **ראב"ע**: טעם **בקר** - כל **בקר**, כמו "חדשים לבקרים" (איכה ג, כג). ר' ישעיה מטראני: כלומר מהרה.

אֶעֱרֶךְ-לִי לא נתבאר מה הוא עורך. רש"י: תפילתי. ראב"ע: ופעול **אערוך לך** חסר, כאלו אמר **אערוך לך** תפילתי; כאשר פירשתי (תה' ג, ח), כי כח שמות הפעלים - "וברך ולא אשיבנה" (במ' כג, כ); "וברוב יועצים תקום" (מש' טו, כב) - בעתידים, כאלו כתוב למעלה (פס' ג): "כי אליך אתפלל" תפילתי. נומלת **לך** - עם **בקר אערוך לך** - מושכת עצמה ואחרת עמה, כמו "יכפה אף" (מש' כא, יד); והנה הוא: ואצפה לך]. כלומר בכמה מקומות המושא הוא מובן מאליו, ואין הוא מוזכר.

[הערת אחד הקוראים: דוקא במקומות שהמושא טמון בפועל.] **הרב מלבי"ם**: ה' **בקר**, תיכף **בבקר תשמע קולי לעזרני תיכף בקראי**, כי **בקר אערוך לך**, רצה לומר את **הבקר אערוך בערך ויחוס אליך**, שאתה דומה כמו **הבקר**, כמו שהבקר יאיר

¹⁶ סטייה מהנושא, אבל קשה לעבור על פסוק זה מבלי להתבונן בו. כִּי מְנַעֲרִי גְדַלְנִי כָאֵב ומבטן אֲמִי אֲנַחְנָה: איוב משבח את מידת הנדיבות שלו, בעיקר כלפי יתומים ואלמנות. רש"י מפרש שם שמידת הנדיבות גדלה עמו מנעוריו כאילו נולד עמה. ראב"ע מפרש כאילו כתוב: מנעורי היתום גדל עמי והנחיתי את האלמנה [רלב"ג: הייתי מנחם האלמנה ומדריך אותה אל מה שיאות, לפי כחי. ע"כ. כלומר יש קשר בין נחה לנחם ואכמ"ל].

¹⁷ יש לעיין בפירושו גם בפסוקים קודמים.

את החשך, יגרש זאבי ערב וחיתו טרף, ויחזיר נשמות לפגרים, כן עת יאיר אורך, רשעים יאבדו מפני אלהים וצדיקים יחיו וישמחו, וכמו שהבקר יבוא בהכרח אחר הלילה, כן תאיר אור ישועתך אחרי חשכת הצרה, ולכן ואצפה כי יזרח אור ה' וישועתו.
א"ה: הפירוש נראה מחודש מדיי]

ה [כִּי לֹא אֶל־חַפֵּץ רָשָׁע | אֶתָּה לֹא יִגְרָךְ רָע: רש"י: ונאה לך לאכל רָשָׁע מן העולם]
ראב"ע: טעם זה" (יאל) שיש לך להטיב, ודָרָשָׁע לא תחפּוץ; בעבור שהזכיר "מלכי" (לעיל, ג).

יִגְרָךְ רָע: רש"י: יגור אלכלך.
ראב"ע: -יגור עמך, כמו "ישכבנה" (דב' כח, ל); וככה "גְדַלְנִי כָאֵב"¹⁸ (איוב לא, יח) - גְדַל עמִי.
ר"י מטראני: אינך מפחד מאדם רע, שתצטרך לישא פניו במשפט, כמידת מלך בשר ודם; או יש לומר: לא ידור עמך. כלומר לפירוש ראשון: לֹא יִגְרָךְ - לא יפחידך.
רָע ראב"ע: ורע - הוא אדם, לא שם דבר והעד: "לא יתיצבו חוללים לגד עיניך" (להלן, ו) - כמשפט מלכי ארץ.

"מלכי ארץ" כוונתו לכתוב לעיל ב ב יִתִּיצְבוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ ושם הכוונה לאנשים רעים.
[רד"ק: למה אצפה לך? כי ידעתי כי לא תחפּוץ ברשע; אם כן לא תחפּוץ באויבי, כי הם אנשי רשע, ואני מצפה שתושיעני מהם, כי תחפּוץ בי ולא בהם. לא יגורך רע - לא יגור עמך; וכן "גדלני כאב" (איוב לא, יח) - גדל עמִי; ורבים כן. רע - איש רע; או יהיה רע - שם דבר, כמו רשע שזכר.]

דרשות מהתלמוד הבבלי על לֹא יִגְרָךְ רָע: שבת קמט ב
ואמר רבי יעקב בריה דבת יעקב: כל שחבירו נענש על ידו - אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. ... וכתוב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. צדיק אתה ה', ולא יגור במגורך רע.
סוטה מב א סנהדרין קג א

א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה: כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים, דכתיב: הושע זה משך ידו את לועזים; כת חניפים, דכתיב: איוב יג טז כי לא לפנו חנף יבוא; כת שקרים, דכתיב: תהלים קא ז דובר שקרים לא יכון לגד עיני; כת מספרי לשון הרע, דכתיב: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע.

תלמוד בבלי נדה יג ב אמר רב: המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי, ולימא אסור [וכי ראוי זה לנידוי? די לציין שאסור לעשות כן!] דקמגרי יצה"ר אנפשיה. ורבי אמי אמר: נקרא **משומד**¹⁹, שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו לך עבוד עבודה זרה - והולך ועובד. איכא דאמרי, אמר רבי אמי: כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, כתיב הכא בראשית ל"ח י וירע בעיני ה' וכתוב התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.

ו [לֹא־יִתִּיצְבוּ חוֹלְלִים לְגַגְד עֵינֶיךָ שְׁנֵאתָ כָּל־פְּעָלֵי אֱוֶן:]

¹⁸ סטייה מהנושא, אבל קשה לעבור על פסוק זה מבלי להתבונן בו. כִּי מְנַעֲרִי גְדַלְנִי כָאֵב ומִבְּטָן אִמִּי אֲנִיחָנָה: איוב משבח את מידת הנדיבות שלו, בעיקר כלפי יתומים ואלמנות. רש"י מפרש שם שמידת הנדיבות גדלה עמו מנעוריו כאילו נולד עמה. ראב"ע מפרש כאילו כתוב: מנעורי היתום גדל עמי והנחיתי את האלמנה [רלב"ג: הייתי מנחם האלמנה ומדריך אותה אל מה שיאות, לפי כחי. ע"כ. כלומר יש קשר בין נחה לנחם ואכמ"ל].

¹⁹ למרבה הביזיון במהדורות התלמוד הנפוצות כתוב **עברייך**, הלא ר' אמי בא להחמיר יותר מרב!

לֹא-יִתְּנֶצְבוּ רַאבִּי'ע: טַעַם יִתְּנֶצְבוּ - כְּדֹרֶךְ הָעֲבָדִים נֹצְבִים עַל מַלְכָם.
כלומר חוללים אינם ממונים לשרת את ה'.

הוֹלִלִים רש"י: -מִסְתַּטֵּס; וּבִלְשׁוֹן אֲגָלָה (ש"י ט, ח): 'מַעֲרֻבָּנִים'.

לא נתבאר מה הכוונה מעורבבים, או ערבוביא בלשון המדרש.

רד"ק: ענין חוללים הוא פעמים בענין סכלות, כמו "ויתחולל בידם" (שמואל א כא יד);
"אמרתי מחולל" (קה' ב, ב); ויהדומים להם, ופעמים בענין 'רשע', כמו "מלא רשע וחוללות"
(ראה קה' ט, ג) [במקרא בקהלת כתוב מלא-רָע וְהוֹלִלּוֹת, ויתכן שנחלף לרד"ק 'רע' ב'רשע';
במהדורת מוסד הרב קוק (אברהם דרום): הוֹלִלּוֹת רָעָה: קהלת י יג]; "כי קנאתי בחוללים" (תה'
עג, ג); ויהדומים להם. ומזה הענין הוא לא יתעבו חוללים לנגד עיניך, כמו שאמר: שנת כל
פועלי און. אע"פ כן גדר אחד יכללם, כי הרשע אינו מדרך הדעת והחכמה.

הרב מלבי"ם: העמים עובדי האלילים היו מיחסים אל האלים שלהם תעתועי רשע וכל
המדות הרעות (כנודע בהבלי המיטאלאגיא שלהם) כי בעבור שיחסו כל כח הנמצא
בטבע אל כח עליון שממנו יושפע הכח ההוא, בין הכחות הטובות וכן גם הכחות הרעות,
אכזריות גאווה קנאה נקמה, יחסו אותם אל האלים הגבוהים אשר בדו להם, כאילו
מאתם יושפעו, עד שימצא אצלם לפי זה אל חפץ רשע ואל חפץ טוב, וגם החפץ בטוב,
יגור ויפחד מן האל חפץ רשע, כי ינצחנהו לפעמים, כנודע בהבלי היוונים ושיריהם. אומר
הנה האל המיוחד אלהי ישראל, הגם כי נציירהו כולל כל הכחות שכולם מאתו יושפעו
הנה אתה אינך האל החפץ רשע, וגם אינך כאלהי העמים אשר גם החפץ טוב, יגורנהו
ויפחידנהו הרע, אתה הרע לא יגורך ויפחידך, כי אתה אך מקור הטוב והחסד, והרע
והרשע נפרד ונבדל ממך, וע"כ אחר שלא אל חפץ רשע אתה, לכן...

20] וְתִאֲבֹד וְיִכָּרֵי כָּזָב אִישׁ-דְּמִים וּמִרְמָה יִתְּעַב וְה':

רש"י: איש דמים ומרמה - זה עשו וזרעו.

ראב"ע: איש דמים ומרמה - הוא כמו "חץ שחוט לשונם מרמה" (יר' ט, ז). יתעב ה' - ה' הוא
הפועל; והטעם, שהוא נתעב בעיניו ונמאס.

רד"ק: תאבדם מלפניך; וכן איש דמים ומרמה יתעב ה' - שהם נתעבים ונמאסים בעיניו.
וכן הוא דרך הלשון, לדבר פעם לנכח ופעם שלא לנכח.

ח וְאֲנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אֲבֹא בֵּיתְךָ אֲשֶׁתְּחַנֶּה אֶל-הֵיכַל-קִדְשְׁךָ בִּירְאָתְךָ:

רש"י: אֲבֹא בֵּיתְךָ להודות לך. בְּרַב חֶסֶדְךָ - סהפלא לך, להראותינו נקמה בהם.

ראב"ע: ואני - שב לאשר החל: "בקר תשמע קולי" (לעיל, ד), שהוא בא אל בית השם,
ואין עמו מנחה להשתחות בהיכלו, כמביא מראשית פרי האדמה, ששם כתוב "והשתחות
לפני ה' אלהיך" (שם, י); והנה הטעם: אין לי מנחה, רק להודות בְּרַב חֶסֶדְךָ עלי. טעם
בִּירְאָתְךָ - אין לי במה אשתחוה, רק בִּירְאָתִי ממך; כדרך "ובעבור תהיה יראתו על פניכם"
(שם' כז) - כי האחרים יראו מהשם.

רד"ק: ואני - הם נמאסים בעיניך, אבל אני אתיצב לעיניך ולפניך, ואבוא ביתך בְּרַב חֶסֶדְךָ
שאני מקוה ממך, ואשתחוה אל היכל קדשך בִּירְאָתְךָ - שהיא על פני. ופירוש אל היכל, כי
המשתחוה לאל ישים ההיכל ומקום הקדש מגמתו, וכנגדו משתחוה לאל. ופירוש ביתך
והיכל קדשך - הוא הבית שהיה בו הארון.

²⁰ מכאן ואילך רק בעריכה החדשה.

הרב מלבי"ם: ואני, רצה לומר הנה לפי זה יש הבדל גדול בין העובד ה' המתפלל לאלהיו, ובין בן נכר המשתחוה לעצבים, כי עובד האליל יעבדהו ויתפלל אליו מצד יראתו מן הרע ורוצה לרצותו בל ירע לו, עד שיראתו מן הרע תכניסהו אל מקדש ההבל, אבל עת יבוא שמה ויראה כי שקר נסכו ולא רוח בו, תסור יראתו ממנו. אבל אני ברוב חסדך אבוא ביתך עת אלך לבית ה', לא היראה מן הרע תנחני שמה, אך החסד המתפשט על המציאות בכללו, חסדי אל אשר אביט על כל נמצא, על ידו אבוא ביתך להתפלל אליך, ועת אשתחוה אל היכל קדשך אז סמר מפחדך בשרי, ולא יראת הרע והנזק, אך ביראתך יראת הרוממות משאתך²¹ וגדולתך.

פירוש המילים לרב מלבי"ם: היכל קדשך, ההיכל פנימי יותר מן הבית, מצייר ביאתו אל ביתו החיצוני בא בציורים אשר מלא לבבו מרוב חסדו, ובעת ישתחוה בפנימית ההיכל ששם נכנס להשתחוות, ימלא פחד ויראה מהדר גאונו.

ט ה' נִחְנִי בְּצִדְקָתְךָ לְמַעַן שׁוּכְרֵי תִישָׁר לְפָנַי דְּרָכְךָ: רש"י: שוררי - עויני, המלפס סנכגוד כך ותעזבנו; שוררי - כמו "אשורנו ולא קרוב" (במ' כד, יז). רב"ע: תחלת תפילתי, שתנחני בדרך צדקתך. למען שוררי - כי אפחד שתמעד רגלי ותענישני, אז ישמחו שורריי. וטעמו מגזרת "אשורנו ולא קרוב" (במ' כד, יז); כמו "עוין את דוד" (שמואל א, יח, ט) - המסתכלים ביום רעה. ומלת הישר כמו "היצא אתך" (בר' ח, יז). רד"ק: זו היא תפילתי אליך, שתנחני בצדקתך, כלומר, שתסייעני ללכת דרך צדקה ומשפט ותנחני בה, ולא אכשל, למען שוררי - שלא ישמחו בהכשלי, הישר לפני דרכך. ושוררי - כמו 'אויבי'; והוא מגזרת "אשורנו ולא קרוב" (במ' כד, יז), לפי שהוא מביט לרעה, כמו "ויהי שאול עוין את דוד" (שמואל א, יח, ט). וזו התפלה - להצילו משגיאות ומזדונות, כמו שאמר "מנסתרות נקני. גם מזדים חשוך עבדך" (תה' יט, גיד). הישר - בא בתנועת היו"ד פ"א הפועל, שלא כמנהג נחי הפ"א; וכמהו "היצא אתך" (בר' ח, יז). והכתוב הוא בוא"ו, על מנהג נחי הפ"א. ובא בפתח עי"ן הפעל, כמו "הנחת ה' גבוריך" (יואל ד, יא).

הרב מלבי"ם: עתה מתחיל להציע מבוקשו, מבקש יורהו ה' דרך הקדש התוריי, בל יטו אשוריו מנו, כי אז ישמחו עליו שורריו הסופרים מספר צעדיו, והנה יתעה אדם מני דרך, או מצד השגיאה שאינו יודע הדרך, על זה בקש שינחהו ה' בצדקתו ויורהו הדרך, או גם בידעו הדרך אם יש שם מונעים עקוב ורכסים, על זה בקש שיישיר דרכו לפניו, ולא שיישיר הדרך בעת לכתו שאז יתעכב עד שיתקון הדרך, רק הישר לפני דרכך, טרם לכתי עליו, והנמשל, כי הדרך התוריי לפעמים יתעה האדם ממנו מבלי דעת איזה הדרך הטוב, מקוצר המשיג ועומק המושג וארך ההצעות, על זה יבקש שה' ילמדהו ארחות חיים, ולפעמים לא יוכל ללכת בו מפני המטרידים המוצאים אותו בדרכו, מבקשת הצרכים ההכרחיים ונטיית תאוה אל המותרות, כמ"ש כ"ז במורה, על זה בקש שיישיר דרכו לפניו.

י כִּי אֵין בְּפִיָּהּ נִכּוֹנָה קְרָבָם הַיּוֹת קְבֵר־פְּתוּחַ גְּרָנָם לְשׁוֹנָם יַחְלִיקוּן: רש"י: נראים כלוהבים, והם אויבים. קרבים חוות - מחשבותם מרמה. קבר פתוח גרונו - לזלוע יגיע לאחרים כקבר הזלוע את הגוף. יחליקון - לזכרי חלקלקות.

²¹ בנוי על המקרא באיוב מא יז משתו יגורו אלם

ראב"צ: **כי אין בפיחו** - בפי כל אחד מהם, כמו "מבכה על בניה... כי איננו" (יר' לא,יד). ונכונה - תאר ל'מלה' או 'דברה'; וככה "יענה עזות" (מש' יח,כג); "ומאכלו בריאה" (חב' א,טז). **קרבים** - הוא הלב הנסתר. הוות - מגזרת "חוה להם למלך" (נחמ' ו,ו); כי יחשבו מחשבות רעות, אולי תהיינה ותקומנה. **קבר פתוח** - אסון מיד. **יחליקון** - מגזרת "איש חלק" (בר' כז,יא); והכל מגזרת "חלק כחלק" (דב' יח,ח), בעבור היות החלקים שוים. **רד"ק: כי אין בפיחו נכונה** - הוא טעם למה שאמר "למען שוררי" (לעיל,ט): כי הם אנשים שאין בפי אחד מהם נכונה, אלא מראים עצמם בפייהם כאוהבים וקרבים הוות, כלומר: רעות חושבים בלבם. **קבר פתוח גרוגס** - כי מי שלא ישמר מהם, וישמע אותם שיחליקו לשונם, מדברים חלקות ונראים כאוהבים, יפול ב'קברם', והוא מחשבות לבם שהם לרע. וכנה הדברים ל'גרון' - כמו "רוממות אל בגרוגס" (תה' קמט,ו), כי מקצת האותיות יאמרו בגרון; גם כל הדבור תחלתו מהגרון, כי הקול יצא מהגרון ויגמר הדבור בפה. גם לפי שהגרון הוא פתוח אל הקרבים, שדמה אותם לקבר, אמר גרוגס. ומלת **נכונה** - תואר לנקבה; והמתואר חסר, והוא 'אמרה' או 'דברה'; וכן "ומאכלו בריאה" (חב' א,טז); "כעדר הקצובות" (שה"ש ד,ב); "יענה עזות" (מש' יח,כג); והדומים להם.

יא תַּאֲשִׁימוּם אֱלֹהִים יִפְּלוּ מִמַּעַצְוֹתֵיהֶם בְּרַב פְּשָׁעֵיהֶם הִדִּיחָמוּ כִּי־מָרוּ בָּךְ:

רש"י: קהם יועלים על ישראל.

ראב"צ: האל"ף שרש, או תתחלף ביו"ד: "תִּשְׁמְנָה" (יח' ו,ו), כמו "והאדמה לא תִשֶּׁם" (בר' מז,יט). וטעם **ממועצותיהם** - כי עצתם תפילים.

רד"ק: יש מפרשים מלשון 'שממה': 'אשם' ו'שם' בענין אחד. ויתכן לפרשו ענין 'אשם', ופירושו: האשמים בעצתם, כלומר, שלא יתכן ולא יזדמן להם מה שחשבו עלי; וזהו שאמר: **יפלו ממועצותיהם**. ובא בלשון 'אשם', כמו "אל השערה ולא יחטיא" (שו' כ,טז). כי מרו בך - בשנאתם אותי. ואתה צוית עלי להיות מלך, והם מרו את דבריך; מענין "מרייתם פי" (במ' כז,יד).

הרב מלבי"ם: **שיצאו אשמים בדין**, וזה מצד שני ענינים א. מצד שהם חוטאים בעצת השכל לא מצד התאוה והשגגה, ועל זה אמר **יפלו ממועצותיהם**, ב. מצד ששונים בחטאם עד שנעשו מומרים לדבר, ועל זה אמר **ברוב פשעיהם**, כמ"ש בדור המבול וירא ה' כי רבה רעת האדם וכל יצר מחשבות לבו רק רע. שמכל זה נראה **כי מרו בך**, ועושים להכעים בשאט נפש, והמליץ כאילו עצתם הרע היא תהיה סבת נפילתם, משם יפלו ממרום עצתם ארץ, שעל זה אמר **יפלו מן מועצותיהם** (המ"ם הוא מ' המקום) ורוב הפשעים והשנותם היא תדחה אותם ותדחפם ליפול, באופן שימצאו ענשם מיד חטאתם, וכמדת חטאתם החטא ימיתם, ובמדה שמדדו ימדד להם, אבל...

יב וַיִּשְׁמְחוּ כָל־חֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יִרְנְנוּ וְתִסַּךְ עֲלֵינוּ וַיַּעֲלֵנוּ בָךְ אֱהָבֵי שְׁמֶךְ:

ראב"צ: טעם **ותסך עלינו** - בעבור שהזכיר **חוסי בך**; והמלה מפעלי הכפל, ובא הסמ"ך בלא דגש על דרך "וחקל מעליך" (שמ' יח,כב).

רד"ק: **חוסי בך** - הפך האויבים, שאינם חוסים בך. וכאשר תדיח אותם (ראה לעיל,יא), ישמחו החוסים בך **ויעלצו בך**, כלומר: בעזרתך. וטעם **ותסך עלינו** - שתהיה עליהם כסוכה, שלא יזיקו להם האויבים. **ויעלצו** - העיין והלמ"ד בשוא.

הרב מלבי"ם (המשך הפסוק הקודם וממשיך גם בפסוק הבא): **כמ"ש** (י"ו תהלים קד) **אנכי אשמח בה'** יתמו חטאים מן הארץ, **לעולם ירננו** לא כמו עתה שלא תהיה רנתם רק אחר הצרה וההצלה ממנו, רק שירננו תמיד בלי הפסק צרה בינתיים, רק **ותסך עלינו**

בתמידות, ולא יהיה שמחתם טבעיית, רק ויעלצו בך, על ידי שיכירו שהם מושגחים בהשגחה מופלאה מאתך, על ידי שיכירו...

יג כִּי־אַתָּה תִּבְרָךְ צִדִּיק ה' כְּצִנֹּה רָצוֹן תַּעֲטִירָנוּ:
ראב"ע: זה הפסוק דבק בעליון, כי "אוהבי שמך" ישמחו בך (לעיל, יב), בראותם שתדיח הרשעים ותברך הצדיק. יש אומרים (ראה רש"י): תעטרנו - מהבנין הקל, כמו "עוטרים את דוד" (שמואל א, כג, כו). והנכון, שהוא מהבנין ה'נוסף', על דרך "יעשרנו המלך" (שמואל א, יז, כה), שהוא "עשירנו". והוא יוצא לשנים פעולים; והפעול באמת הוא רצון, כי הקדוש ברוך הוא מעטיר רצון את הצדיק, הרי שהצדיק פעול במקצת מאת הקדוש ברוך הוא, שהוא עטור מן הרצון, גם 'את הרצון': הוא פעול לבדו באמת.

פֶּן לַחֲכָם וְיַחֲכֶם-עוֹד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי

הכתובת למשלוח: elivahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):
<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺

